

BAZI AZERBAYCANLI EDİPLERİN ESERLERİNDE EĞİTİM MESELELERİ

EDUCATION ISSUES IN SOME AZERBAIJANI LITTERATEURS' WORKS

İslam MUSAYEV*

Öz

Her milletin kendi tarihinde bazı şahıslar düşünce ve görüşleriyle önemli izler bırakmaktadır. Bu izler sonraki nesillere sözlü veya yazılı olarak aktarılmaktadır. Yıllarca Çarlık Rusya'sının esareti altında yaşayan Azerbaycan halkı, milli kimliğini kaybetmemek, milli manevi değerlerini yaşatmak için yoğun mücadele yapmışlardır. Bu tür mücadele yapanlar arasında Azerbaycanlı şair ve ediplerin büyük rolü vardır. Çünkü Azerbaycan halkının örf ve geleneklerinde, merasim ve ayinlerinde, atasözlerinde, halk oyunlarında eğitim temel taşları oluşturmuş, kâmil insan yetiştirmek, örnek davranışlar sergilemek, büyüklere saygı, küçüklere sevgi gibi insanoğlu için vacip sayılacak manevi nitelikler, şeref, namus, iffet, adalet gibi değerler Azerbaycan ediplerinin önemsedikleri başlıca konulardan olmuştur. Bu yüzdendir ki Abbasgulu Ağa Bakühanlı, Seyid Azim Şirvani, Celil Memmedguluzade, Mirze Feteli Ahundzade, Mirze Elekber Sabir, Neriman Nerimanov, Abdulla Şaiq gibi ediplerin, eğitim/terbiye ve milli-manevi değerler konusundaki görüşlerinin kendine has özellikler taşıdığı söylenebilir. Literatür taraması yönteminin kullanıldığı bu çalışmada yukarıda isimleri zikredilen ediplerin eğitimle ilgili görüşleri ele alınıp incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Edip, Eğitim, Bakühanlı, Şirvani, Sabir, Nerimanov, Ahundzade, Memmedguluzade.

Abstract

In every nation's own history, there had been people who left significant marks with their ideas and visions. These marks are handed down to next generations as written or spoken. Azerbaijan people, who lived under enslavement of Tsarist Russia for many years, gave an intense struggle in order to not to lose it's national identity and keep it's national moral values alive. Within these strugglers, Azerbaijani poets and litterateurs play a huge role. Moral values such as raising perfect human being, displaying exemplary behaviour, showing respect to elders, showing love to minors that can be accepted as obligatory for human beings and values such as honor, purity, decency and justice are became main subjects that Azerbaijani litterateurs are cared about. Litterateurs such as Abbasgulu Ağa Bakuhanlı, Seyid Azim Shirvani, Celil Memmedguluzade, Mirze Feteli Ahundzade, Mirze Elekber Sabir and Neriman Nerimanov have views about education/nurture and national-moral values those carry out specific characteristics.

Keywords: Azerbaijan, Litterateur, Education, Bakuhanlı, Memmedguluzade, Ahundzade, Sabir and Narimanov.

Giriş

Azerbaycanlı edipler bireyin sorununu beşeriyetin sorunu hesap etmiş, kişiliğin gelişmesinde eğitimin önemli rol oynadığını her zaman dile getirmeye çalışmışlardır. Eğitimi önemli bir değer olarak nitelendiren Azerbaycanlı edipler, milli terbiyeden bahsederken milli-manevi değerleri göz ardı etmemenin gerekli olduğuna vurgu yapmış, terbiyeyi ümitsizlerin ümidi, mazlumların kurtuluş yolu olarak görmüşlerdir. Eğitimin amacını millete hizmet etmeyi kendisine borç bilen bir nesil yetiştirmek olarak nitelendiren edipler, eğitimin halkın hayat tarzı, psikolojisi, soy-kökü ve gelenekleriyle sıkı bir şekilde bağlı olduğunu savunmuşlardır. Eserlerinde milli bir duruş sergileyen edipler, milletin mutluluğu, refahı, medeni bir toplum için eğitimin vazgeçilmez bir etmen olduğunu mizahi ve eleştirel bir üslupla savunmuşlardır. Gerçekleri görebilmek, geleceğe umutla bakabilmek için eğitimin tek ışık olduğunu anlatmaya çalışmışlardır. Milletin çağdaş düşünceden, gelişimden uzak kalmasının tek nedeninin eğitimsizlik olduğunu hep vurgulamış, toplumdaki ahlaki çöküntünün temelinde cehaletin var olduğunu sert bir dille eleştirmişlerdir. Türklerin özellikle Müslümanların uyanması ve diğer milletlerin düzeyine ulaşması için yoğun mücadele veren Azerbaycanlı edipler uygun bir dil ve üslup kullanmayı tercih etmişlerdir.

1. ABBASGULU AĞA BAKÜHANLI VE TERBİYE HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

1794 yılında Bakü'nün Emircan köyünde doğan Bakühanlı, 1847 yılında Hac sırasında Mekke ve Medine arasındaki Vadiyin-Fatime adlı yerde vefat etmiştir. Klasik Azerbaycan edebiyatını iyi bilen Bakühanlı'nın "Gülüstani-İrem, Kanuni-Küdsi, Esrarül-Envar, Tehzibul-Ahlak, Nesayeh (Nasihatler),

*Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Öğretim Üyesi.

Mişkätül-Envar" isimli eserleri mevcuttur.¹ Tehzibul-Ahlak ve Kitabi-Nesayeh şairin eğitimle ilgili görüşlerinin yer aldığı, pedagoji ve psikoloji konularının incelendiği felsefi eserlerdir. Eğitimle ilgili değerli görüşleri olan edip, eğitimin amacını "hakiki insan yetiştirmek" olarak ifade etmiştir. Ona göre hakiki sözünde hakikat vardır. İnsanın çok yönlü, kâmil bir şahsiyet gibi yetişmesi için manevi, zihinsel, fiziksel, estetik, duygusal niteliklere sahip olması gerektiğini savunan edibin hakiki insandan kastı, bu nitelikleri kendisiyle bütünleştiren ve davranışlarına yansıtın bireydir.² Ona göre insan vücudunun en önemli organı kalp, yeryüzünün en değerli varlığı insandır. Mişkätül Envar isimli eserinde eğitimde ruh hazinesinin göz ardı edilmemesini, kamil insan faktöründe ruhun önemli etken olduğunu belirten Bakühanlı düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: "İnsanın manevi alemi o kadar zengin ve tükenmez ki onu tasvir etmek için ne konuşsan, ne söylesen yetersizdir."³

İnsanların tıpkı fiziksel özelliklerinde olduğu gibi ahlâkî açıdan da farklı olduklarını ve aynı ahlâkî özelliklere sahip iki insanın bulunamayacağını savunan Bakühanlı, dünya yaşamının gayesi, aslı hedef olan iyiliğe ulaşmaktır. Çocuklukta verilen eğitimin, taşın üzerine yazılan yazı kadar kalıcı olacağını altını çizen Bakühanlı'nın fitrî ve kesbî şeklinde taksim ettiği huyların değiştirilebileceğini savunması, aslında eğitimin insan hayatındaki belirleyiciliğine dair düşüncesinin ifadesidir.⁴ İnsan iyilik yaptığı zaman iki defa zevk alır. "Birincisi ettiği zaman, ikincisi ise karşılığını gördüğü zamandır" diyen Bakühanlı'ya göre hakiki anlamda iyilik, iyi ve kötü arasında seçim yapabilme kabiliyetine sahip olan insanın umumun menfaati namına fert için zararlı olan şeyin kabul edilebileceğidir.⁵

2. SEYİD AZİM ŞİRVANİ VE TERBİYE İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

1835-1888 yılları arasında yaşayan Şirvani, Azerbaycan yenileşme çağıının önemli öncülerinden sayılmaktadır. Eserlerinde milli mekteplerin perişanlığından, eğitim sisteminin usulsüz ve düzensizliğinden, ders kitaplarının yetersizliğinden bahseden eğitimci ve şair Şirvani, doğup büyüdüğü Şamahı'da okul açtırmış ve on sekiz yıl orada eğitim vermiştir.⁶ Pozitif bilimlerin okutulduğu bu okulda Azerbaycan Türkçesinin yanı sıra Farsça ve Rusça da tedaris edilmiştir. Usulü-cedid mekteplerinin ilklerinden sayılan bu okul, Azerbaycan Türklerinin eğitim öğretiminde önemli etkiler bırakmış ve XIX. asrın sonlarında yetişen aydınların birçoğunu yetiştiren yer olmuştur. İnsan için eğitimin son derece önemli olduğunu savunan şair, eğitimi, mutluluk, saadet olarak nitelendirmiş⁷, "...Zinâti-şəxs elmi-ədyandır, Elmsiz şəxs misli-hayvandır."⁸ sözleriyle bilgili insanı zengin, bilgisiz insanı ise hayvan adlandırmıştır.

"Bilməyən yoxdu kim, bu mənanı:

Tərbiyət kamil eylər insanı"⁹

sözleriyle, kurumaya yüz tutan bir ağacı su ve iklimin yardımıyla yetiştirmek mümkün olduğu gibi insanı da terbiye ile yetiştirmenin mümkün olabileceğini beyan etmiştir. Şair,

Filhəqiqət dirəxti - nakamil,

Tərbiyət feyzinə olur şamil.

Növi insan deyil, ağacdən kəm,

Qabili-tərbiyətdi hər adəm."¹⁰

Mısralarıyla insan saadetinin mayasında terbiyenin olduğuna işaret ederek eğitimle her insanın değişeceğine, gelişeceğine, yetişeceğine ve kâmil bir şahsiyet olacağına inandığını dile getirmiştir.

3. MİRZE ELEKBER SABİR VE EĞİTİM İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

Azerbaycan edebiyatının önemli isimlerinden sayılan Mirze Elekber Sabir'in (1862-1911) terbiye ile ilgili kendine özgü düşünceleri olmuştur. İnsan kişiliğinin oluşmasında eğitimin büyük bir önem taşıdığını "Terbiye" isimli şiirinde şöyle ifade etmektedir:

Ümmətin rəhnüması¹¹ tərbiyədir,

¹ Abbasgulu Ağa Bakıxanov (2005). *Abbasgulu Ağa Bakıxanov Qudsi Seçilmiş Eserleri*. Ed.Enver Ehmedov-Rehim Sultanov, Bakü: Avrasya Press Yayınları, s. 4-9.

² Akif Abbasov (2008). *Milli Ahlak ve Aile Etikası*, Bakü: Mütercim Neşriyatı, s. 61.

³ Memmedeli Ağayev (2011). *Pedagoji Fikir Tarihinde Terbiye ve Tahsil*. Bakü: Azerbaycan Muallimler Enstitüsü Yayınları, s. 70.

⁴ Elmin Aliyev (2008). Son Dönem Azerbaycan/Türk Düşünürlerinden Abbaskulu Bakühanlı ve Nesayih İsimli Eseri. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 20, s. 88.

⁵ Abaskulu Ağa Bakühanlı (1836-1837). *Nesayih*, 86. Nasihat. "Nesayih" Bakühanlı'nın 1836-1837 yıllarında kaleme aldığı 103 nasihatten ibaret bir ahlak risalesidir.

⁶ Abbasov. *Milli Ahlak ve Aile Etikası*. s. 64.

⁷ Firedun İbrahimov, Rüfet Hüseyinzade (2012). *Pedagojika: 2. c. 2*, Bakü: Mütercim Neşriyatı, s. 202.

⁸ Seyid Ezim Şirvani (2005). *Seçilmiş Eserleri, Mektuplar. c. 2.*, Bakü: Avrasya Press, s. 120.

⁹ Şirvani. *Seçilmiş Eserleri*. s. 123.

¹⁰ Şirvani. *Seçilmiş Eserleri*. s. 122.

*Millətin pişvası¹² tərbiyədir.
Tərbiyətlı keçir ümuri-cahan,
Hər işin ibtidaisi tərbiyədir.¹³*

Sabir, eğitimin bilimsel çerçevede yürütülmesini “Tərbiyət ilimsiz değıl makbul”¹⁴ sözleriyle savunmuş, eğitimde anne-babanın önemine vurgu yapmıştır.

*Doğar insan ata odasında,
Beslenir valide kucağında.¹⁵*

Ancak çocuğun eğitiminde eğitimci olarak annenin daha önemli rolünün olduğunu şu mısralarla dile getirmiştir:

*Ana evlada vakfeder özünü-
Yumamaz, yummasa uşaq gözünü¹⁶*

Anne babaya hizmet etmenin, onları dinlemenin, onların haklarını korumanın önemine dikkat çeken şair, anne baba hakkını gözetmeyen ne kendi nefesine ne de başkalarına faydalı olabileceğini vurgulamıştır.

*Ataya hürmet etmeyen çocuğun,
Anaya hizmet etmeyen çocuğun
Ne olur kendi nefesine hayrı
Ne de ondan vefa görür gayri.¹⁷*

Genç nesli okumaya, milletin kurtuluşu olmaya çağırarak edip, eğitimde fiziksel şiddete başvurarak düzen kurmak isteyenleri de sert dille eleştirmiştir.

*Orucumu tuttum ramazanda,
Kaldı iki gözüüm kazanda.
Mollam da döver yazı yazanda.¹⁸*

Bana dokunmayan yılan bin yaşasın anlayışına sahip olup kendi menfaati için çalışan, kendi menfaatini her şeyden üstün tutan, ilme, bilgiye ve terakkiye karşı çıkanları eleştiren şair, milleti cehalete sürükleyenleri ve buna vesile olanları kaleminin gücüyle ifşa etmiş¹⁹, “Oğul mənimdir əgər oxutmuram əl çəkin” mısralarıyla çocuklarının eğitimine para harcamak istemeyen zenginleri, cahilleri eleştirmiştir. “Əcnəbilər seyrə balonlarla çıxır, Biz hələ avtomobil minməyirik” diyen Sabir, ilmin gücüne işaret ederek diğer milletlerden geri kalmamak için okumanın, ilim öğrenmenin gerekliliğini ısrarla vurgulamıştır.

Sabir, ülkenin gelişmesi, ilerlemesi ve milletin yoksulluktan kurtulması için eğitimin en önemli etken olduğunu ve ilk başta eğitim sisteminin düzeltilmesi gerektiğine inanmış ve bu düşüncüyü savunmuştur. “Ayılma” şiiriyle bu gerçeğe işaret eden şair, cehaletten ve toplumdaki gerilikten dert yanmış ve çocuğunu okula göndermeyen anne babaları alaylı bir şekilde kınamıştır:

*“Terpenme, amandır, bala, gəfletten ayılma!
Açma gözünü, hab-ı cehaletdən ayılma!
Laylay, bala, laylay!
Yat, kal dala, laylay!²⁰*

4. NERİMAN NECEF OĞLU NERİMANOV VE EĞİTİMİLE İLGİLİ FİKİRLERİ

Azerbaycan pedagoji düşüncesinin oluşmasında büyük rolü olan Nerimanov (1870-1925), eserlerinde talim ve terbiyenin önemine geniş yer vermiştir. O ahlakın mükemmelleşmesinde, saflaşmasında eğitimin ve bilimin gücünü özellikle dile getirmiş, “Tərbiyə dəxi ancaq elmin gücünə olar” sözleriyle

¹¹ Kılavuz, yol gösteren anlamlarına gelmektedir.

¹² Pişva- Önder

¹³ Mirze Elekber Sabir (2004). *Hophopname*. C. 2, Bakü: Şark-Garb Yayınları, s. 84.

¹⁴ Sabir. *Hophopname*. C. 2, s. 84.

¹⁵ Sabir. *Hophopname*. C. 2, s. 117.

¹⁶ Sabir. *Hophopname*. C. 2, 117.

¹⁷ Sabir. *Hophopname*. C. 2, 118.

¹⁸ Sabir. *Hophopname*. C. 2, 37.

¹⁹ Səs salma, yatanlar ayılar, qoy hələ yatsın,
Yatmışları razı deyilmə kimsə oyatsın,
Tək-tək ayılan varsa da, həq dadıma çatsın,
Mən salım olum, cümlə cahan batsa da batsın,
Millət necə tarac olur olsun, nə işim var?!

²⁰ Düşmənlərə möhtac olur olsun, nə işim var?! Mirze Elekber Sabir (2004). *Hophopname*. C. 1, Bakü: Şark-Garb Yayınları, s. 39.

²⁰ Sabir. *Hophopname*. C.2, s. 53.

eğitimin gelişmesinin ancak ilimle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Düşüncesini, “Hiçbir millet kılıç ve silahla ilerlememiştir. Hangi millet ki ilerleme kaydetmiş bunu ancak ilmin gücüyle yapmış, mutlu olmuştur. Ama o millet ki umudunu kılıca bağlamış, her zaman dalalette olacaktır. Henüz delalette kalmış milletlerden biri de bizim Müslüman milletidir.” sözleriyle beyan eden edip Nerimanov, doğru verilmeyen eğitimin ilim ve bilgisizlikten kaynaklandığını, dövmekle çocuğun davranışlarını düzeltmenin mümkün olmayacağını, bedene olduğu gibi akla ve ruha da yem vermenin gerekli olduğunu savunmuştur.²¹

5. MİRZE FETELİ AHUNDZADE VE EĞİTİM İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Zengin edebi ve felsefi fikirlerinin yanı sıra pedagoji düşüncelerinin de kendine özgü nitelik taşıdığı görülen Ahundzade (1812-1878), ana dilde eğitim için yoğun çaba sarf etmiş biri olarak bilinmektedir. O pedagojik faaliyetlerini sadece ders vermekle sınırlandırmamış, eğitimin önündeki sorunların çözümünde büyük gayretler göstermiştir. Özellikle yeni yeni açılan mekteplerde Azerbaycan Türkçesinin öğretilmesini vacip hesap etmiş ve bu husustaki mücadelesini hep sürdürmüştür.²²

Ahundzade'nin ahlaki görüşlerinde vatan sevgisinin kendine özgü ayrı bir yeri olmuştur. Terbiyenin amacını “hurafelerden uzak, ilim ve bilgiyle silahlanmış, bilinçli, geniş dünya görüşüne sahip vatanperverler yetiştirmek” olarak nitelendiren Ahundzade, vatan ve halk uğrunda malından, canından geçmeyi esirgemeyen, vatanının ve halkının menfaati ve özgürlüğü uğrunda çalışan, çabalayan ve bu uğurdaki eziyetlere katlanan insanı vatanperver olarak görmüştür. Ona göre hayatın anlamı halka, insanlığa hizmet etmek, ilim öğrenmek ve onu yaymağa çalışmaktır. O insan davranışlarının esasını onun ihtiyaçlarında aramanın doğru olacağını savunmuş ve insanın gereksinimlerini üç şekilde sınıflandırmıştır: İdraki, manevi ve fiziki ihtiyaçlar. Eğitimde ilk önce entelektüel alışkanlıkların kazanılmasını ve geliştirilmesini öne süren şair, ailede ve okulda çocukların duygusal nitelik taşıyan milli manevi değerlere bağlı bir birey olarak yetişmesini istemiştir. Terbiyede şiddete başvurmanın çözüm olmadığını tam tersine bireyin ahlakını zedelediğini, kişiliğini ayaklar altına aldığını, fitratını bozduğunu, korkarak yalana yönelmesine sebep olduğunu bildirmiştir.²³

6. CELİL MEMMEDGULUZADE VE EĞİTİM KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Hem eğitimci hem yazar hem aydın olan Celil Memmedguluzade (1866-1932) eserleri ve pedagoji faaliyeti ile Azerbaycan pedagoji düşüncesinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Pedagoji ile ilgili özel bir eser yazmayan Mirze Celil, eğitimle ilgili birçok aktüel problemlerin çözümüne katkı sağlayacak çalışmalar yapmıştır. Memmedguluzade'nin şah eseri sayılan “Molla Nesreddin” dergisi Azerbaycan halkının uyanışında mühim rol oynamıştır. Eserlerinde hep zulme karşı koymayı, vatanın saadeti için mücadele etmeyi dile getiren yazar, eğitimin amacını vatansever, özgür düşünen ve bu uğurda fedakarlıkla mücadele edebilen insanlar yetiştirmek olarak nitelendirmiştir. Ana dilde eğitim için mücadele eden Memmedguluzade, milli mekteplerin sayının artırılmasını durmadan talep etmiş, toplumsal yaraların şifası için milli mekteplerin çare olacağını savunmuştur. Sağlam bir eğitim anlayışının hakim olması için eğitim verenlerin kendilerinin de eğitilmelerini öne süren edip, terbiyenin acısını tatmak istemeyen anne babalara önce kendilerini yetiştirmeyi hep dile getirmiştir.²⁴

Memmedguluzade'nin özellikle dikkat ettiği hususlardan birisi kadınların eğitilmiş olmalarıdır. “Aile Terbiyesi” isimli makalesinde bu hususu şöyle dile getirmektedir: “Gerek bu yabancı hanımlardan rica edelim ki, evvela bir alfabe kitabı açıp koysunlar bizim hanımların önüne ve onlara yazmayı öğretsinler ki kocaları bir iki gün evde olmayanda iki girvenke²⁵ etin, üç girvenke ekmeğin hesabını bilsinler. Bu yabancı hanımlardan rica edelim ki karılarımıza çocuğa eğitim vermeyi öğretsinler, bir az disiplin öğretsinler, en azından bir kaç hanımlarımıza ders versinler, ilim öğretsinler.”²⁶

Göründüğü gibi Mirze Celil, ailede çocukların sağlam bir şekilde eğitilmeleri için ilk önce kadınların eğitilmesi gerektiğini savunmuştur.

7. ABDULLA ŞAİĞ VE DÜŞÜNCELERİ

Şair Talıpzade Abdulla Şaig hem eserleri hem de pedagoji faaliyetleriyle Azerbaycan düşünce tarihinde kendine özgü yer edinmiştir. Şiirleri, hikayeleri ve piyesleri Azerbaycan edebiyatının gelişmesinde,

²¹ Neriman Nərimanov (1956). *Neriman Nərimanov'un Əsərlərində*. Bakü: Azərneşr, s. 23. Erişim 24 Şubat 2018, <http://senet.az/biz-ancaq-m%C9%99kt%C9%99b-nadanlıqdan-xilas-ed%C9%99r-n%C9%99riman-n%C9%99rimanov/> Ayrıca bkn. İbrahimov - Hüseynzadə. *Pedaqogika*: 2. s. 202, Abbasov. *Milli Ahlak ve Aile Etikası*. s. 73.

²² Möhsün Nağısoylu (2016). I Türkoloji Qurultay: Çağırışları və Onların Günümüzdəki Aktuallığı. *Turkoloji Elmi-Mədəni Hərəkətdə Ortaq Dəyərlər və Yeni Çağırışlar*, Bakü 14-15 Kasım 2016, s. 22, 64, 65.

²³ İbrahimov - Hüseynzadə. *Pedaqogika*: 2. s. 197-198.

²⁴ İbrahimov - Hüseynzadə. *Pedaqogika*: 2.s. 240-241; Abbasov. *Milli Ahlak ve Aile Etikası*. s. 71-72.

²⁵ Eski ölçü birimi

²⁶ Celil Memmedguluzade (2004). *Eserleri Felyetonlar ve Makaleleri*. Bakü: Önder Neşriyat, s. 345.

milli düşüncenin oluşmasında büyük rol oynamıştır.²⁷ Vatana olan sevgisini eserlerinde dile getiren şair, durmadan ülkenin geri kalmasının tarihi-siyasi nedenlerinden dert yanmış, “Vatan Nağmesi”, “Ana Yurdum”, “Mektepli Marşı” isimli şiirleriyle aydın bir gelecek ve özgürlük için bireyin çocukluktan itibaren vatanperver ruhta yetiştirilmesini istemiştir.

Gördükçe derdini erir cismi-natavan
Ney tek sızıldanır dili pür gam vatan vatan!
Karşımda dert, mateme batmış güzel melek
Sesler hezin seda ile her dem: vatan, vatan!²⁸

Vatani “güzel melek” adlandıran Abdulla Şaig, gençleri çağın şartlarına ders programları ve modern dersliklerle donatılmış okullarda yetiştirilmesini istemiştir. 1906-1907 yıllarında Bakü’de gerçekleştirilen Azerbaycan Öğretmenlerinin I ve II Kurultaylarında aktif rol alarak bu uğurdaki mücadelesini sürdürmüştür. Özellikle eserlerinde ana dilde eğitimin önemine vurgu yapan Abdulla Şaig, “Milli Kiraat”, “Türk Çelengi”, “Türk Edebiyatı” isimli ders kitapları yazmıştır. Azerbaycan gençliğinin uzun yıllar ders kitabı olarak okuduğu bu eserler milli ruhun canlanmasında büyük rol oynamıştır.²⁹

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kamil insan hakkındaki fikirler, bütün dünya klasiklerinin, eğitimcilerinin, yazarlarının, edebiyatçıların yanı sıra Azerbaycan ediplerini düşündürmüştür. Milli manevi değerlerine bağlı, ahlaki yönden saf bir nesil yetiştirmek için büyük mücadeleler yapılmıştır. Kendi ulusal değerlerinden, örf ve geleneklerinden koparılmaya çalışılan Azerbaycan halkının soy köküne kırılmaz tellerle bağlanmasında bu tür mücadelelerin rolü çok büyüktür. Fars ve Rus çarlığı tarafından son asırlardır maddi ve manevi servetleri çalınan Azerbaycan halkının özgürlük mücadelesinde ismi zikredilen edipler büyük rol oynamışlardır. Özellikle Celil Memmedguluzade tarafından çıkarılan Molla Nesreddin dergisi Azerbaycan Türklerinin uyanışındaki önemli etkenlerdendir. Hem kâmil insan hem de kâmil bir vatandaş yetiştirmenin önemli olduğunu savunan edipler eserlerinde vatan sevgisine geniş yer vermişlerdir.

Bilimsel temelleri olmayan bir eğitim anlayışının başarı sağlayamayacağına inanan şairler, terbiyeyi saadet ve mutluluk kaynağı olarak nitelendirmişlerdir. Bedenin yeme, içme gibi fizyolojik ihtiyaçları olduğu gibi aklın ve ruhun da ihtiyaçlarının olduğunu dile getirmişlerdir. Bir ülkenin gelişmesinin, büyümesinin ve ilerleme kaydetmesinin ancak eğitimle mümkün olabileceğini ifade etmiş, özellikle Müslüman halkın eğitime önem vermemesini sert dille eleştirmişlerdir.

Sonuç olarak söylemek gerekirse Azerbaycanlı şairlerin, eğitimin amacını, bilimin gücüne inanan, silah ve kılıçla hiçbir şeyin elde edilemeyeceğini idrak eden, özgür düşünebilen, kendi çıkarları için değil toplumun menfaati için çalışan bir birey yetiştirmek şeklinde nitelendirdikleri söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abbasov, Akif (2008). *Milli Ahlak ve Aile Etikası*. Bakü: Mütercim Neşriyatı.
- Ağayev, Memmedeli (2011). *Pedagoji Fikir Tarihinde Terbiye ve Tahsil*. Bakü: Azerbaycan Muallimler Enstitüsü.
- Aliyev, Elmin (2008). Son Dönem Azerbaycan/Türk Düşünürlerinden Abbaskulu Bakühanlı ve Nesayih İsimli Eseri. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 20.
- Bakühanlı, Abaskulu Ağa, *Nesayih. Nasihat*.
- Bakıxanov, Abbasgulu Ağa (2005). *Abbasgulu Ağa Bakıxanov Qudsi Seçilmiş Eserleri*. Ed.Enver Ehmedov-Rehim Sultanov, Bakü: Avrasya Press Yayınları.
- Memmedquluzade, Celil (2004). *Eserleri Felyetonlar ve Makaleleri*. Bakü: Önder Neşriyat.
- İbrahimov, Firedun- Hüseyinzade, Rüfet (2012). *Pedagojika: 2. c. 2*, Bakü: Mütercim Neşriyatı.
- Nağısoylu, Möhsün (2016). I. Türkoloji Qurultay: Çağrışları və Onların Günümüzdəki Aktuallığı. *Türkoloji Elmi-Mədəni Hərəkətdə Ortaq Dəyərlər və Yeni Çağrışlar*, Bakü 14-15 Kasım 2016.
- Nerimanov, Neriman (1956). *Əsərlərində*.NBakü: Azərnəşr. 23. Erişim 24 Şubat 2018, <http://senet.az/bizi-ancaq-m%C9%99kt%C9%99b-nadanlıqdan-xilas-ed%C9%99r-n%C9%99riman-n%C9%99rimanov/>
- Sabir, Mirze Elekber (2004). *Hophopname*. c. 1, Bakü: Şark-Garb Yayınları.
- Şaiq, Abdulla (2005). *Seçilmiş Eserleri*. C. 1., Bakü: Avrasiya Press Yayınları.

²⁷ Ağayev. *Pedagoji Fikir Tarihinde Terbiye ve Tahsil*. s. 85.

²⁸ Abdulla Şaiq (2005). *Seçilmiş Eserleri*, c. 1., Bakü: Avrasiya Press Yayınları, s. 6.

²⁹ Şaiq. *Seçilmiş Eserleri*. c. 1., s. 4-15.